

NÁLEZY RÍMSKO-PROVINCIÁLNEJ KERAMIKY V HROBOCH Z OBDOBIA AVARSKÉHO KAGANÁTU NA ÚZEMÍ SLOVENSKA¹

JÁN RAJTÁR – JOZEF ZÁBOJNÍK

Finds of Roman-Provincial Ceramics in Graves from the Period of the Avar Kaganate in Slovakia. The occurrence of relics from the Roman era in graves from the period of the Avar Kaganate is not an exceptional phenomenon. Often, they were found in graves at burial grounds from this period in the former territory of the Roman province of Pannonia. Some of these burials were located near or even directly on the sites of former ancient centres. Mostly small metal objects were found, such as buckles, various fittings, keys, etc., which rarely served their original purpose. Among the special objects of Roman-provincial origin in graves from the period of the Avar Kaganate are ceramic vessels. A total of 12 such vessels from six burial sites come from the territory of today's Slovakia. From the point of view of the range and origin of Roman ceramic vessels, it can be concluded that the egg-shaped jugs made of finely floated, well-fired clay of yellow or orange-yellow color with a narrow neck, with a slightly or only slightly open mouth, a straight, widened rim and one handle dominate. It can be assumed that the mentioned vessels, which mainly belong to the older Roman period, come from robbed graves, or tombs, especially in the territory of such centers as Carnuntum, Gerulata, or Brigetio. From the overview of contexts with the occurrence of ceramics from the Roman period, it is clear that they are found in graves regardless of the age and gender of the buried person. The appearance of ceramics from the Roman period in graves from the Avar Kaganate period is a significant phenomenon. It is similar to putting in the graves the so-called antique objects, which have rather the function of a kind of amulet, or 'antiquated' object.

Keywords: Southwestern Slovakia, Avar Kaganate, Roman-provincial ceramics, burial site.

ÚVOD

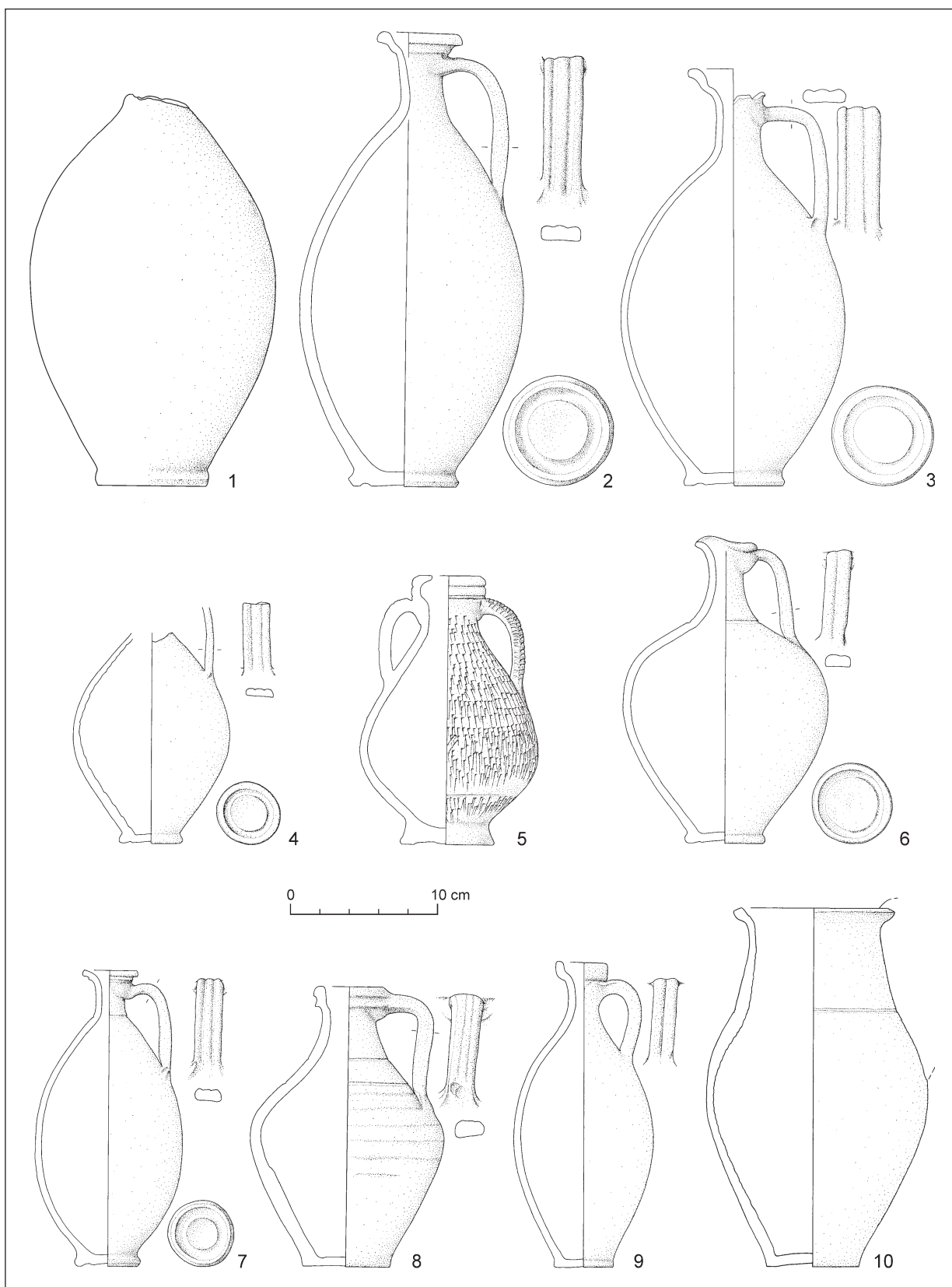
Výskyt reliktov z doby rímskej v hrobách z obdobia avarského kaganátu nie je celkom výnimočným javom. Častejšie sa našli v hrobách na pohrebiskách z tohto obdobia na niekdajšom území rímskej provincie Panónia. Niektoré z týchto pohrebísk sa nachádzali v blízkosti alebo aj priamo na miestach voľakedajších antických centier. Zväčša sa tu našli drobné kovové predmety, ako spony, rôzne kovania, kľúče a pod., ktoré ale už málokedy slúžili pôvodným účelom. Nadobudli skôr význam talizmanu či amuletu s ochrannou funkciou (napr. *Garam* 2002, 166–169, 172; 2003, 96–101, 116, 118; *Hampel* 1905, III, tab. 213: 5a, 5b; 216: 3a, 3b; 246: 11; 247: 1; 257: 2). Objavili sa však aj na pohrebiskách z územia Slovenska, ktoré, až na malú pravobrežnú časť v predpolí dnešnej Bratislavy, ležalo mimo hraníc rímskeho impéria. Zaoberali sa nimi už viacerí bádatelia. Spomenúť treba predovšetkým J. Eisnera (1933, 241, 242; 1947, 121), L. Kraskovskú (1971) i dvojicu T. Kolník a M. Rejholcová (1986). Vo väčšine prípadov šlo o analýzy drobných

predmetov, ako spony, zlomky *terry sigillaty*, skla, prípadne iné relikty, ako kovanie, ostroha a pod. Predmety datovateľné do doby rímskej sa našli aj na ďalších pohrebiskách. Súčasťou inventára hrobu 510 na pohrebisku v Nových Zámkoch bola tiež kolienková bronzová spona (*Čilinská* 1966, 99, tab. LXXV: 6, 6a). Dve spony z doby rímskej boli aj v detskom hrobe 80 na pohrebisku vo Veľkom Mederi (*Zábajník/Varsik* 2021, 84, tab. XLVII: 3/1, 3/2). Z pohrebiska v Želovciach pochádza kľúč, ktorý sa našiel v hrobe 396 (*Čilinská* 1973, 107, tab. LXVII: 17). Na pohrebisku v Komárne IX² sa našli v hrobe 114 fragmenty sklenej nádoby (*Trugly* 1993, 201, tab. XXI: 8). Výskyt rímskych mincí v hrobách z tohto obdobia bol predmetom štúdie E. Kolníkovej (1973). V jednom zo svojich príspevkov sa nimi zaoberal aj spoluautor tohto článku (*Zábajník* 2009a, 403–405).

K osobitým predmetom rímsko-provinciálneho pôvodu v hrobách z obdobia avarského kaganátu patria keramické nádoby. Krátku samostatnú štúdiu nálezom takýchto nádob v hrobách z doby sťahovania národov v Karpatskej kotline, vrátane obdobia

¹ Príspevok vznikol v rámci grantových projektov agentúry VEGA 1/0051/22 a 2/0088/20.

² Všetky lokality v texte i v katalógu, doplnené indexom, sú uvádzané v zmysle publikácie *Zábajník* 2009b.

Obr. 1. Rímsko-provinciálne keramické nádoby z hrobov z obdobia avarského kaganátu na Slovensku. 1 – Bratislava-Čunovo; 2–6 – Bratislava-Devínska Nová Ves I (2 – hrob 77; 3 – hrob 100; 4 – hrob 302A; 5 – hrob 401; 6 – hrob 709); 7 – Čataj I, hrob 251; 8 – Nové Zámky I, hrob 224; 9 – Obid I, hrob 70; 10 – Radvaň nad Dunajom-Žitava I, hrob XLI (kresby Ž. Nagyová).

avarského kaganátu, venoval E. Krekovič (2012, 90–95). V ich súpise z územia Slovenska uviedol dovedna 11 nádob zo štyroch pohrebísk. Len veľmi stručne v nej konštatoval, že v porovnaní so starším obdobím sťahovania národov sú v hrobch z obdobia avarského kaganátu medzi nimi vo väčšej miere zastúpené vyššie a štíhle džbány z jemnej žltej keramiky zo staršej doby rímskej, než neskoršie nádoby s glazúrou. Odôvodnene predpokladal, že tieto o 300 až 500 rokov staršie nádoby získali Avari zjavne vykrádaním rímskych hrobov v Panónii. Zrejme zámerne medzi nimi vyberali najmä u nich obľúbené tvary džbánov, ktoré potom vkladali ako milodary do hrobov svojich nebožtíkov. Uvedenému fenoménu, ako ani bližšej charakteristike a datovaniu jednotlivých artefaktov, však nevenoval väčšiu pozornosť. V prípade nálezov z pohrebiska v Bratislave-Devínskej Novej Vsi I spomína, že sa tu našlo sedem rímskych nádob a v súpise zrejme chybné uvádza i džbán so zvyškami zelenej glazúry (Krekovič 2012, 95, obr. 6: 6). Ten sa však v pôvodnej publikácii J. Eisnera neuvádza. Na druhej strane opomenul uviesť dávnejšie publikované džbány z pohrebiska v Bratislave-Čunove (Hampel 1905, 163, tab. 136: 1; Sótér 1895, 114, obr. na s. 115) a z pohrebiska v Radvani nad Dunajom-Žitave I (Budinský-Krička 1956, 37, tab. XXXV: 9). Odvtedy pribudol nález z ďalšieho pohrebiska v Čataji. To nás viedlo k spracovaniu tejto štúdie, v ktorej predkladáme (v závislosti od dostupných údajov, pretože nie vždy sa ich podarilo dohľadať) zhodnotenie všetkých dosiaľ registrovaných takýchto nálezov z územia Slovenska.

SÚPIS NÁLEZÍSK A OPIS NÁDOB

Súpis nálezísk je zostavený v abecednom poradí. Pri jednotlivých hrobch považujeme za potrebné uviesť ich stručné charakteristiky, nálezové okolnosti, zachovaný inventár a miesto uloženia nádob.

1. Bratislava-Čunovo, okr. Bratislava 5

Ide o nález z vykopávok Á. Sótéra z 90. rokov 19. stor. pri výstavbe železnice z Bratislavy do Szombathely. Označenie, obsah ani opis hrobu nie je v literatúre uvedený.

Datovanie: Bližšie nedatovaný.

Opis nádoby: Džbán s vysokým vajcovitým telom, odloženým hrdlom i uchom, s výrazne odsadeným dnom s prstencom. Vyhotovený na kruhu z jemne plavenej hlíny svetložltej farby. Zachovaná v. 270 mm, pr. dna 68 mm (obr. 1: 1).³

Literatúra: Hampel 1905, 163, tab. 136: 1; Sótér 1895, 114, obr. na s. 115.

2. Bratislava-Devínska Nová Ves I, okr. Bratislava 4⁴

Hrob 77

V hrobe bol pochovaný dospelý jedinec neurčeného pohlavia, azda vo vystretej polohe na chrbte. Lavá ruka bola položená na panvových kostiach, dolné končatiny prekrížené cez seba. Inventár hrobu tvoril nôž a pri nohách umiestnené kovania vedierka. Pod vedierkom bola pri pravej nohe nádoba.

Datovanie: Bližšie nedatovaný.

Opis nádoby: Džbán s vysokým štíhlým vajcovitým telom, úzkym hrdlom, s mierne roztvoreným ústím a rozšíreným, zhrubnutým a profilovaným okrajom. Pásikové ucho pozdĺžne delené dvomi žliabkami je nasadené na hrdlo pod okrajom a zvislo prilepené na pleciah. Odsadenie dna je zvýraznené mierne hrnaným prstencom, na dne je okružný žliabok. Vyhotovený na kruhu z jemne plavenej, tvrdo vypálenej hlíny oranžovožltej farby, povrch je hladký. V. 310 mm, max. pr. 151 mm, pr. ústia 58 mm, pr. dna 75 mm, objem 2320 ml (obr. 1: 2; 2: 1).

Literatúra: Eisner 1952, 23, obr. 77: 2.

Uloženie: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum Bratislava, inv. č. 109.

3. Bratislava-Devínska Nová Ves I, okr. Bratislava 4

Hrob 100

V čase výskumu bol hrob porušený „nepovolánym výkopom“. Bol v ňom pochovaný pravdepodobne dospelý jedinec neurčeného pohlavia, zrejme vo vystretej polohe. Väčšina predmetov tvoriacich inventár hrobu (vedierko, ovčie kosti) bola v sekundárnej polohe, džbán pri pravom chodidle zostal asi v pôvodnej polohe.

Datovanie: Bližšie nedatovaný.

Opis nádoby: Džbán s telom vajcovitého tvaru s úzkym hrdlom, poškodeným ústím i okrajom. Pásikové ucho, pozdĺžne delené dvomi žliabkami, je prilepené na pleciah a nasadené na hrdlo pod pôvodne profilovaným okrajom. Odsadenie dna je zvýraznené mierne hrnaným prstencom, na dne je okružný žliabok. Vyhotovený na kruhu z jemne plavenej, tvrdo vypálenej hlíny oranžovožltej farby, povrch je hladký. Zachovaná v. 282 mm, max. pr. 151 mm, pr. dna 68 mm, objem 2100 ml (obr. 1: 3; 2: 2).

Literatúra: Eisner 1952, 23, obr. 77: 3.

Uloženie: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum Bratislava, inv. č. 167.

4. Bratislava-Devínska Nová Ves I, okr. Bratislava 4

Hrob 288

V hrobe bol pochovaný ľudský jedinec, zo skeletu ktorého sa zachovala len časť dolnej končatiny. Inventár hrobu tvoril železný nôž, kovania vedierka, ovčia lebka a kosť. Pri nohách ležal džbán.

Datovanie: Bližšie nedatovaný.

Opis nádoby: Džbán s vajcovitým telom, úzkym hrdlom s roztvoreným ústím, s rozšíreným, zhrubnutým a profilovaným okrajom, s pásikovým, nevýrazne rebrovaným uchom, zvislo prilepeným na pleciah a nasadeným na hrdlo pod okrajom. Odsadenie dna bolo zvýraznené plastickým prstencom. Vyhotovený na kruhu, zrejme z jemne plavenej, tvrdo vypálenej hlíny oranžovožltej

³ Opis nádoby uvádzame podľa publikácie J. Hampla (1905, II, 163).

⁴ Pri opisoch hrobov uvádzame údaje podľa publikácie J. Eisnera (1933).

Obr. 2. Rímsko-provinciálne keramické nádoby v hrobch z obdobia avarského kaganátu na Slovensku. 1–6 – Bratislava-Devínska Nová Ves I (1 – hrob 77; 2 – hrob 100; 3 – hrob 228; 4 – hrob 709; 5a, 5b – hrob 302A; 6 – hrob 401); 7 – Čataj I, hrob 251; 8 – Holiare, hrob 71; 9 – Nové Zámky I, hrob 224; 10 – Obid I, hrob 70; 11 – Radvaň nad Dunajom-Žitava I, hrob XLI (3; 5b – podľa *Eisner* 1952, obr. 77: 1; 78: 3; 8 – podľa *Točík* 1968, tab. XXXIII: 16; ostatné – foto P. Červeň).

farby, povrch bol hladký. V. 229 mm, max. pr. 106 mm, pr. dna 44 mm (obr. 2: 3).⁵

Literatúra: Eisner 1952, 75, obr. 77: 1.

Uloženie: Neznáme (do Slovenského národného múzea v Bratislave sa nádoba údajne nedostala).

5. Bratislava-Devínska Nová Ves I, okr. Bratislava 4

Hrob 302A

J. Eisner uvádza, že šlo zrejme o dva hroby, z ktorých jeden (hrob 302B) bol popolnicový. Hrob 302A bol asi kostrový. Podľa veľkosti hrobovej jamy (150 × 90 cm) nemožno vylúčiť, že bol v ňom pochovaný nedospelý jedinec. Pri nohách sa našli ovčie zuby, poloha nádoby nie je uvedená.

Datovanie: Bližšie nedatovaný.

Opis nádoby: Džbán s baňatým vajcovitým telom, pôvodne s úzkym hrdlom s roztvoreným ústím a odlomeným okrajom, s pásikovým uchom, pozdĺžne deleným dvomi žliabkami, prilepeným na pleciah a pôvodne nasadeným na hrdlo pod okrajom.⁶ Odsadenie dna je zvýraznené plastickým prstencom, na dne je okružný žliabok. Vyhotovený na kruhu z jemne plavenej, tvrdo vypálenej hlíny oranžovožltej farby, povrch je hladký. Pôvodne zachovaná v. 178 mm, súčasná zachovaná v. 160 mm, max. pr. 106 mm, pr. dna 44 mm; objem 550 ml. (obr. 1: 4; 2: 5a, 5b).

Literatúra: Eisner 1952, 77, obr. 78: 3.

Uloženie: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum Bratislava, inv. č. 408.

6. Bratislava-Devínska Nová Ves I, okr. Bratislava 4

Hrob 401

Recentne ťažbou piesku porušený jazdecký hrob. Zrejme do juhozápadnej časti hrobovej jamy bol uložený ľudský jedinec, zo skeletu sa zachovalo iba niekoľko kostí. Po jeho ľavej ruke bol uložený koň, orientovaný pravdepodobne opačne. Na základe opisu sa zdá, že hrob bol porušený ešte v dobe pochovávaní na pohrebisku. Z hrobového inventára sa zachovalo plechové bronzové nákončie, bronzová pracka, hrkálka, nôž, hrot oštepu, nádoba a zvieracie kosti. Nádoba bola pri kostre.

Datovanie: Pravdepodobne stredný stupeň obdobia avarského kaganátu.

Opis nádoby: Dvojuchý džbán s hrúškovitým telom a plynu sa zužujúcim kuželovitým hrdlom, s úzkym zatiahnutým ústím a širším prstencovitým okrajom, horizontálne členeným nevýraznými obežnými ryhami. Hranené pásikové ucha prilepené na pleciah sú nasadené tesne pod okrajom. Pod spodnou baňatou časťou sa nádoba výrazne zužuje a prechádza do nízkej kuželovitej nôžky. Dno je odsadené, na spodnej strane s okružným žliabkom. Vyhotovený na kruhu z plavenej, jemne piesčitej, tvrdo vypálenej hlíny tehlovočervenej farby, so sivým nádychom na drsnom povrchu. Takmer celý povrch od hrdla až po nôžku pokrýva v nepravidelných obežných radoch usporiadaná rytá výzdoba z husto radených zvislých klinovitých vrypov a zárezov. Pričnými zárezmi sú zdobené i ucha nádoby. Zachovaná

v. 182 mm, max. pr. 122 mm, pr. ústia 50 mm, pr. dna 64 mm (obr. 1: 5; 2: 6).

Literatúra: Eisner 1952, 92, obr. 78: 2.

Uloženie: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum Bratislava, inv. č. 401.

7. Bratislava-Devínska Nová Ves I, okr. Bratislava 4

Hrob 709

Informácie o hrobe sú veľmi strohé, našla sa v ňom iba nádoba.

Datovanie: Bližšie nedatovaný.

Opis nádoby: Džbán baňatého tvaru s maximálnym vydutím v hornej časti tela má nevýraznou obežnou ryhou odsadené úzke hrdlo a ústie so zaobleným okrajom, formované do vyčnievajúcej výlevky. Pásikové ucho, pozdĺžne delené zvislým žliabkom, je prilepené na pleciah a nasadené tesne pod okrajom. Odsadenie dna je zvýraznené plastickým prstencom, na dne je okružný žliabok. Vyhotovený na kruhu z jemne plavenej hlíny oranžovožltej farby, povrch je hladký. V. 208 mm, max. pr. 139 mm, pr. dna 55 mm, rozm. ústia 37 × 41 mm, objem 1200 ml (obr. 1: 6; 2: 4).

Literatúra: Eisner 1952, 152, obr. 78: 1.

Uloženie: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum Bratislava, inv. č. 860.

8. Čataj I, okr. Senec

Hrob 251

V hrobe bol pochovaný juvenilný jedinec, pravdepodobne ženského pohlavia, vo vystretej polohe na chrbte s hornými končatinami pozdĺž tela. V priestore hrdla boli koráliky, stranou od sánky škrupiny vajčeka, na panvových kostiach nôž, vedľa pravej holene zvieracie kosti, konča nôh nádoba.⁷

Datovanie: Druhá fáza neskorého stupňa obdobia avarského kaganátu na základe analýzy postupu pochovávania.

Opis nádoby: Džbán so štíhlym vajcovitým telom, úzkym hrdlom s mierne roztvoreným ústím a rozšíreným profilovaným okrajom. Pásikové ucho, pozdĺžne delené dvomi zvislými žliabkami, je prilepené na pleciah a nasadené na hrdlo pod okrajom. Odsadenie dna je zvýraznené plastickým prstencom, na dne je okružný žliabok. Vyhotovený na kruhu z jemne plavenej, kvalitne vypálenej hlíny žltej farby, povrch je hladký, kriedový. V. 192 mm, max. pr. 99 mm, pr. ústia 37 mm, pr. dna 45 mm, objem 680 ml (obr. 1: 7; 2: 7).

Literatúra: Nepublikované.

Uloženie: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra, prír. č. 21/1989.

9. Holiare, okr. Komárno

Hrob 71

V hrobe pochovaný dospelý jedinec, azda mužského pohlavia, vo vystretej polohe na chrbte s hornými končatinami pozdĺž tela. Tesne vedľa ľavej panvovej kosti nožík, na lonovej kosti ocielka s tromi kresacími kamienkami, konča nôh obrúče vedierka, konča pravej nohy väčšia zvieracia kosť. Pri pravej holennej kosti nádoba.

Datovanie: Bližšie nedatovaný.

⁵ Nádoba nebola k dispozícii, preto jej opis uvádzame podľa zverejnenej fotografie.

⁶ Na základe publikovanej fotografie mal džbán pôvodne výrazne profilovaný okraj. Hrdlo s ústím i časť ucha však v súčasnosti už chýba.

⁷ Vo výskumnej dokumentácii (*Chropovský/Hromada 1989*, tabuľka predmetov I) sú vyobrazené dva prívesky zrejme z náušnic a plechové zlomky.

Opis nádoby: Džbán s baňatým telom, s kónickým, na pleciach nevýrazne odsadeným hrdlom, so širším ústím formovaným do výlevky, so zaobleným, prstencovito zhrubnutým okrajom a odsadeným dnom. Vyhotovený na kruhu z jemnozrnného materiálu, dobre vypálený, tehlovočervenej farby. Nádoba mala pôvodne zrejme ucho, ktoré bolo odlomené a chýba. V. 169 mm, max. pr. 123 mm, pr. dna 59 mm (obr. 2: 8).⁸

Literatúra: *Točík* 1968, 20, 21, tab. XXXIII: 16.

Uloženie: Nádobu sa v depozitároch Archeologického ústavu SAV, v. v. i., Nitra, nepodarilo dohľadať.

10. Nové Zámky I, okr. Nové Zámky

Hrob 224

V hrobe bol pochovaný muž, pravdepodobne vo vystretej polohe na chrbte. Časti jeho skeletu sa nezachovali. Na panvových kostiach ležali kovania opaska, pri pravej nohe nádoba, pri ľavej nohe džbán. V hrobe bol ešte nôž, hrkálka a ovčie kosti.

Datovanie: Druhá fáza neskorého stupňa obdobia avarského kaganátu (?).

Opis nádoby: Džbán s baňatým, takmer bikónickým telom, s kuželovito zúženým hrdlom, odsadeným nad plecami dvomi obežnými ryhami. Zosilnený okraj je profilovaný dvomi prstencami. Tesne pod okrajom je nasadené lomené ucho, nevýrazne pozdĺžne delené dvomi žliabkami, nalepené na pleciah. Vyhotovený na kruhu z jemnozrnného materiálu, veľmi kvalitne vypálený. Celý vonkajší povrch pokrýva zeleno-hnedá až tmavočervená glazúra, ktorá je na niektorých miestach poškodená. V. 192 mm, max. pr. 131 mm, pr. ústia 47 mm, pr. dna 60 mm (obr. 1: 8; 2: 9).

Literatúra: *Čilinská* 1966, 47, tab. XLI: 224: 7.

Uloženie: Ponitrianske múzeum v Nitre, inv. č. 312.

11. Obid I, okr. Nové Zámky

Hrob 70

V hrobe bol pochovaný dospelý neurčený jedinec vo veku *adultus* (archeologicky určený ako žena) vo vystretej polohe na chrbte s hornými končatinami pozdĺž tela. Na ľavej časti sánky náušnica, medzi panvovými kosťami pracka, na oboch zápästiach náramky, na prste ľavej ruky prsteň, vedľa hlavice ľavej stehennej kosti praslen, vedľa ľavého chodidla zvieracie kosti, v zásype (konštrukcie) črepy. Poniže pravého chodidla nádoba.

Datovanie: Druhá fáza neskorého stupňa obdobia avarského kaganátu na základe analýzy postupu pochovávaní.

Opis nádoby: Džbán so štíhlym vajcovitým telom, úzkym hrdlom s mierne roztvoreným ústím a širším prstencovitým okrajom. Pásikové ucho, pozdĺžne delené žliabkom, je zvislo prilepené na pleciach a nasadené na hrdlo pod okrajom. Odsadenie dna je zvýraznené plastickým prstencom, na dne je okružný žliabok. Vyhotovený na kruhu z jemne plavenej, kvalitne vypálenej hliny žltej farby, povrch je hladký, kriedový. V. 205 mm, max. pr. 98 mm, pr. dna 40 mm, objem 560 ml (obr. 1: 9; 2: 10).

Literatúra: *Zábojník* 2019, 31, tab. LII: 6.

Uloženie: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra, príř. č. 36/1981.

12. Radvaň nad Dunajom-Žitava I, okr. Komárno

Hrob XLI

V hrobe bolo pochované dieťa, zo skeletu ktorého sa zachovali len dve dlhé kosti. Inventár tvorili dva bronzové krúžky, azda náušnice, a zvyšky zvieracej lebky. V severozápadnej časti hrobovej jamy sa našla nádoba.

Datovanie: Druhá fáza neskorého stupňa obdobia avarského kaganátu na základe analýzy postupu pochovávaní.

Opis nádoby: Džbán s vysokým baňatým telom, odsadeným širokým valcovitým, mierne kuželovitým hrdlom, so širokým vyhnutým ústím s vnútorným žliabkom a rozšíreným, šikmo zrezaným okrajom. Z vertikálneho ucha kruhového prierezu, pôvodne presahujúceho ústie, sa zachoval len fragment nalepený na okraji a stopa po jeho odlúpnutí na vydutí nádoby. Na ostro odsadenom, slabo dovnútra preliačenom plochom dne sú stopy po pieskovej podsýpke a zrezaní. Vyhotovený na kruhu s výraznými stopami po modelovaní, z jemne plavenej, piesčitej až jemne zrnitej hliny svetlosivej farby, povrch je drsný, svetlosivý, s bežovým nádychom, kvalitne, zvonivo vypálený. Horná časť polámaná, lepená, sčasti doplnená. V. 244 mm, max. pr. 151 mm, pr. ústia 110 mm, pr. dna 64 mm (obr. 1: 10; 2: 11).

Literatúra: *Budinský-Krička* 1956, 37, tab. XXXV: 9.

Uloženie: Slovenské národné múzeum – Múzeá v Martine, inv. č. A-02611.

SORTIMENT A PÔVOD RÍMSKÝCH KERAMICKÝCH NÁDOB V HROBOCH Z OBDOBIA AVARSKÉHO KAGANÁTU

Dovedna registrujeme 12 rímsko-provinciálnych keramických nádob, ktoré sa doteraz vyskytli v hrobách z obdobia avarského kaganátu na šiestich pohrebiskách na území Slovenska. Vo všetkých prípadoch ide výlučne o džbány, teda nádoby určené na naplnenie, nalievanie, resp. uchovávanie tekutín. Väčšinou sú to štíhle vajcovité tvary z jemne plavenej, kvalitne vypálenej hliny žltej alebo oranžovožltej farby, s úzkym hrdlom, so slabo alebo len mierne roztvoreným ústím, rovným rozšíreným okrajom a jedným uchom. Tvarovo sú veľmi podobné až zhodné a líšia sa od seba zväčša len veľkosťou či objemom. Jeden z nich, ktorý sa našiel v hrobe 709 v Bratislave-Devínskej Novej Vsi (obr. 1: 6; 2: 4), má ústie tvarované stlačením do výlevky. Takéto nádoby s výlevkou sa pri rímsko-provinciálnej keramike označujú ako kanvice. Stlačené ústie do tvaru výlevky mal aj menší džbán tehlovočervenej farby s chýbajúcim uchom a zrejme drsnejším povrchom z hrobu 71 v Holiaroch (obr. 2: 8). Od tejto skupiny sa tvarovo, materiálom i hrúbkou stien výrazne odlišuje najmä dvojuchý menší džbán s hruškovitým telom a nízkou nôžkou,

⁸ Nádobu sa nepodarilo dohľadať, pri opise sa opierame o vyobrazenie a publikáciu.

s výzdobou z husto radených vrypov a s drsným povrchom z hrobu 401 v Bratislave-Devínskej Novej Vsi (obr. 1: 5; 2: 6). Výrazne tvarovo odlišný je aj džbán s vysokým baňatým telom a širokým hrdlom i ústím, s drsným povrchom z hrobu XLI z Radvane nad Dunajom-Žitavy I (obr. 1: 10; 2: 11), čo však zrejme súvisí s jeho možným pôvodom (pozri k tomu nižšie). Ani nie tak tvarom, ako glazovaným povrchom sa od ostatných nádob odlišuje džbán z hrobu 224 z pohrebiska v Nových Zámkoch (obr. 1: 8; 2: 9), čo zrejme taktiež súvisí s odlišným spôsobom či miestom jeho získania.

Vo väčšine prípadov ide o kompletne zachované celé nádoby, len málokto z nich sú poškodené alebo im chýbajú niektoré časti, napr. ústie, okraj či uchá. Je však možné, že boli poškodené až počas výskumov týchto pohrebísk, kedy mohlo dôjsť aj k prehliadnutiu niektorých odlomených a dnes chýbajúcich častí. Je veľmi pravdepodobné, že pri pohreboch svojich nebožtíkov ich pozostalí vkladali do hrobov ešte nepoškodené, v celosti. K takýmto celým, o niekoľko sto rokov starším nádobám, sa zjavne mohli dostať len jediným spôsobom, a to vykopávaním a vykrádaním výbavy starších hrobov z rímskych čias.

Rímske cintoríny či pohrebiská boli spravidla zakladané mimo obývaných častí miest a sídlisk a obvykle bývali umiestnené pozdĺž významných ciest, vychádzajúcich zo sídelných areálov. Takéto, tzv. hrobové cesty zo starších období 1. až 2. stor., sa zistili pri všetkých väčších mestách a sídliskách aj v Panónii. Pravidlo oddelenia sídlisk a pohrebných okrskov pretrvávalo aj v neskorších obdobiach, hoci sa už tak striktno nedodržiavalo. Menšie pohrebiská, najmä v 4. stor., vznikali aj v rámci sídliskových areálov. V 1. a 2. stor., kedy úplne prevládala žiarový spôsob pochovávaní, sa spopolnené ostatky zosnulých ukladali do hrobových jám, častejšie v urnách alebo aj v drevených, kamenných či tehlových skrinkách, spolu s milodarmi, ktorých súčasťou bývali aj keramické nádoby, vrátane džbánov či kanvíc. Niekedy to bolo i viacero nádob, či dokonca celé stolové súpravy, čo súviselo s náboženskými predstavami, s kultom mŕtvych predkov, s pohrebnou či záhrobnou hostinou i nutnosťou zabezpečiť zosnulých v záhrobí aj takouto výbavou.

V 1. a 2. stor. sa na miestach hrobov umiestňovali i kamenné náhrobky, väčšinou v podobe náhrobných stél s nápismi a reliéfnou výzdobou. Okrem jednoduchých kruhových alebo pravouhlých kamenných ohrád si majetnejší obyvatelia nechávali budovať výpravnejšie náhrobky, tzv. edikuly i veľké náhrobné stavby v podobe stĺpových monumentov alebo hrobových chrámov s bohatou kamenárskou výzdobou. V noricko-panónskych oblastiach sa budovali aj tumuly s rozmernými mohylovými ná-

sypmi. Od 3. stor. začali Rimania pri pochovávaní uplatňovať inhumáciu a telá zosnulých s výbavou a milodarmi sa okrem jednoduchých hrobových jám ukladali aj do masívnych a nákladných kamenných sarkofágov. V 4. stor. sa telá nebožtíkov ukladali i do tzv. tehlových hrobov, obložených a prekrytých strešnou krytinou. Budovali sa však aj murované náhrobky a neskôr i hrobky s bohatou freskovou výzdobou.

Popri rumoviskách budov a iných architektonických diel rímskych miest, sídiel a usadlostí tak aj stáročia po zániku rímskeho impéria zostávali dlhú dobu rozpoznateľné i miesta rímskych pohrebných okrskov s kamennými náhrobkami či ruinami náhrobných stavieb. Hroby na týchto pohrebiskách sa potom kvôli ich výbave stávali objektmi vykrádania v mnohých nasledujúcich obdobiach. Dialo sa tak nepochybne aj v období avarského kaganátu, ako to priamo dokladajú viaceré rímske reliktory vkladané do hrobov z tohto obdobia. Takýmto spôsobom sa zjavne získali i rímske keramické nádoby, vložené ako milodary do vyššie uvedených hrobov z územia dnešného Slovenska. Pritom je pozoruhodné, že spomedzi širokej tvarovej a typovej škály keramických nádob, ktoré sa vyskytovali v rímskych hroboch, sú to výlučne džbány, čo nesporne svedčí o ich zámernom výbere.

Keramické nádoby v tvare džbánov majú pôvod v mediteránnej oblasti. Do priestoru stredného Podunajska s pôvodne laténskou kultúrou, ale aj do iných provincií, sa dostali až po ich okupácii s príchodom a pôsobením Rimanov. V južných častiach provincie Panónia sa džbány zo žltej alebo tehlovočervenej hliny objavujú už v pomerne včasných hroboch z 1. stor., ale častejšie sa vyskytovali v 2. stor. (*Bónis* 1942, 53, 54, tab. XXVI: 11; XXIX: 1, 6, 7; *Brukner* 1981, 44, 115, 116, tab. 140: 80, 81; 141: 86). V tom období je doložená aj ich výroba vo viacerých keramických dielňach v rozvíjajúcich sa produkčných centrách v blízkosti významných vojenských a administratívnych stredísk v Panónii, aké sa odkryli napr. v Aquincu a v Brigetiu. Tie potom svojimi výrobkami zásobovali nielen blízke okolie, ale prenikali aj na vzdialenejšie trhy (*Bónis* 1975; 1976, obr. 6: 4; 1979, 110, 116, 120, 124, 126, 142–151, obr. 7: 8–10; 10: 1, 5, 6; 13: 3; 17: 4, 6, 10; *Delbó* 2020, 266, obr. 3: K3.1, K3.2, K5.1; *Fényes* 2003; *Póczy* 1956, 92–119, 128–131, obr. 8: 2–5, 7; 11; tab. V: 13, 16; VII: 2–4; VIII: 6–8; XI: 16; *Vámos* 2002, 18, 19, 29–31, obr. 14: 1–4; 15: 2–7). Uvedené výrobné centrá nepochybne produkovali množstvo keramiky aj v oblasti Carnunta, aby uspokojili zjavne veľký dopyt tak zo strany vojska, ako aj civilného obyvateľstva, hoci priamych dokladov v podobe odkrytých hrnciarskych pecí nie je veľa (*Gassner/Jilek/Sauer* 1997). Džbány zhodných či podobných tvarov

a kvality sú tu zastúpené od 1. až do 3. stor. tak vo viacerých sídliskových (Gassner 1989, 137–139, tab. 1: 1–5, 7, 13–14, 25, 26; Kronberger 1997, 82, 90, 96, obr. 50: 20; tab. 8: 72, 73, 75; Petznek 1998, 271–274, tab. 5), ako aj v hrobových nálezoch (Gassner 1999, 40–42, tab. 39: 63, 1; 45: 79, 2; 47: 87, 4–6; 49: 93, 2; 50: 96, 2; 51: 98, 5; 79: 178, 1; 80: 179, 6).

Priame paralely ku džbánom so štíhlym vajcovitým telom, s úzkym hrdlom, mierne roztvoreným ústím, rovným rozšíreným okrajom a jedným uchom z jemne plavenej, kvalitne vypálenej hlíny žltej a oranžovožltej farby, sa odkryli na pohrebiskách v antickej Gerulate, v dnešnej Bratislave-Rusovciach (Kraskovská 1974; Pichlerová 1981). Keramické nálezy z Gerulaty pred časom spracoval E. Krekovič. Pri triedení a datovaní keramickej skupiny tehlovej – žltej farby, vrátane džbánov a kanvic (Krekovič 1998, 19–22), sa popri sprievodných nálezoch z jednotlivých hrobov opieral o klasifikáciu a datovanie tohto druhu keramiky z Carnunta podľa V. Gassnerovej (1989, 137–140). Niektoré džbány s jednoducho alebo viacnásobne profilovaným a rozšíreným okrajom a s lievikovitým ústím sa podľa sprievodných nálezov v hroboch, najmä mincí, na pohrebisku II dajú presnejšie datovať. V žiarovom hrobe 46 typu *bustum* na pohrebisku II (Pichlerová 1981, 114–116, tab. LXXVIII: 5) sa fragment takéhoto džbánu našiel spolu s denárom Galbu (roky 68, 69), ktorý E. Krekovič, vzhľadom na pravdepodobne dlhší obeh mince a ostatné sprievodné nálezy, datoval do záveru 1. stor. (Krekovič 1998, 19). V ďalšom žiarovom hrobe 97 rovnakého typu sa džbán so štíhlym vajcovitým telom našiel spolu s početnými prílohami a bronzovou mincou Domitiana z roku 84 (Pichlerová 1981, 146–149, tab. CXXIII: 1). Podobné džbány sa našli v kostrovom hrobe XV s mincou Domitiana z roku 84, v kostrovom hrobe LI s bronzovou mincou Traiana z rokov 101 a 102 a v žiarovom hrobe 5 s bronzovou mincou Antonina Pia (roky 138–161), ktoré tak možno datovať od záveru 1. až do 2. stor. (Pichlerová 1981, 42, 43, 61–63, 87–89, tab. VIII: XV, 1; XXII: LI, 12; XXVII: LI, 12; XLVI: 5, 1a–1c). Podobne aj na pohrebisku I v Gerulate sa v žiarových hroboch 74 a 81 (Kraskovská 1974, 50, 52, tab. XXXVII: 4; XXXIX: 4) našli džbány rovnakých tvarov v sprievode bronzových mincí Hadriána (roky 117–138). Väčšinu džbánov týchto tvarov, ktoré sa na oboch pohrebiskách v Gerulate vyskytli v pomerne hojnom počte, síce nemožno presnejšie datovať, ale podľa typologicko-chronologických kritérií sa dajú rovnako ako nálezy z Carnunta rámcovo zaradiť do obdobia od konca 1. až po začiatok 3. stor. (Krekovič 1998, 19–21).

Ich pomerne časté zastúpenie na rímskych pohrebiskách v Gerulate, ale i v priestore Carnunta, ako

aj geografická blízkosť najmä nálezísk v Bratislave-Čunove a v Bratislave-Devínskej Novej Vsi I naznačujú, že džbány, ktoré sa našli v hroboch z obdobia avarského kaganátu, by mohli pochádzať práve z tejto oblasti. Zároveň viaceré zberové nálezy z Bratislavy-Rusoviec a ich okolia (Turčan 2002, 50–52, obr. 8: 1, 2, 5, 6; 2009), ale aj zo širšieho priestoru Carnunta (Winter 1997, 94–97, 179–182) dokladajú ak nie priamo osídlenie, tak minimálne občasnú prítomnosť obyvateľstva v týchto oblastiach aj v uvedenom období. A úplne nemožno ani vylúčiť, že niektoré súvisia aj s akýmsi „prospektorstvom“, teda vyhľadávaním a vykrádaním hrobov na pohrebiskách z čias rímskeho impéria.

V čiastočne porušenom hrobe 188 na pohrebisku v Carnunte sa našiel aj dvojuchý džbán pripomínajúci tvarom, veľkosťou, plošnou výzdobou tela v horizontálnych pásoch s vrypami ozubeným kolieskom a zárezmi na uchách (Gassner 1999, 41, 187, tab. 82: 188: 1) menší dvojuchý džbán z hrobu 401 v Bratislave-Devínskej Novej Vsi I (obr. 1: 5; 2: 6). K tomuto osobitému tvaru je nám z literatúry známych len niekoľko paralel z nálezísk v južnej časti Panónie. Podobný vzhľad i výzdobu má dvojuchý džbán s vajcovitým telom a zvýraznenou podstavou, uložený v zbierkach múzea v Ptuj, ktorý pochádza zrejme z niektorého z hrobov rímskej nekropoly antickej Poetovia, vykopaných dávnejšie v polohe Zgornii Breg (Mikl Curk 1976, 46, kat. číslo 3640, tab. X: 5). Podobný, ale viac stlačený tvar má aj dvojuchý džbán s hrubšími stenami, zdobený na pleciah obežnými ryhami a v dolnej časti tela štyrmi horizontálnymi pásmi z výrazných zárezov, ktorý sa našiel v hrobe 912 na severnom pohrebisku v Emone (Plešničar-Gec 1972, 133, tab. CLXXV: 912: 10). Sčasti podobnú výzdobu s výraznými zárezmi či vrypami v horizontálnych pásoch na celom povrchu mali ešte dva jednouché džbány so širokým ústím tvarovaným do výlevky, ktoré by mali pochádzať z hrobu R/18 hrobky III v Sopianae. Ich príslušnosť k uvedenému hrobu je však neistá (Fülep 1977, 14, tab. 5: 9, 10; 8: 3, 4; 1984, 49, 185, diagram II: IX).

V rovnakej oblasti v priestore Carnunta či Gerulaty by mohol mať pôvod aj džbán uložený v hrobe 251 v Čataji (obr. 1: 7; 2: 7), hoci toto nálezisko už leží vo väčšej vzdialenosti od tohto rímskeho teritória. Zjavne iný pôvod mal tvarovo výrazne odlišný džbán s vysokým baňatým telom a širokým hrdlom i ústím, s drsným povrchom, z hrobu XLI v Radvani nad Dunajom-Žitavy I (obr. 1: 10; 2: 11). Pri výskume uvedeného pohrebiska z obdobia avarského kaganátu sa priamo na jeho ploche odkrylo i šesť rímskych žiarových hrobov. Tie nesporne súvisia s krátkodobými rímskymi tábormi z obdobia markomanských vojen, ktoré boli objavené a skúmané

v posledných rokoch. Jeden z hrobov obsahoval aj jednouchý džbán so širším ústím tvarovaným do výlevky (Čilinská 1963; Hüssen/Rajtár 1994, 220, obr. 6: 1a; Kolník 1961, 853; Komoróczy a i. 2020, 187, obr. 14: 1a). Považujeme za veľmi pravdepodobné, že pri neskoršom pochovávaní kopáči pri hĺbení hrobových jám narazili na starší rímsky hrob, v ktorom našli aj tento džbán. Ten potom uložili znovu ako relikv pri pohrebe do nového hrobu. Nami prezentovaný predpoklad podporuje aj datovanie takýchto tvarov džbánov do obdobia markomanských vojen, ktoré priamo potvrdzuje ich zastúpenie v nálezoch z drevozemného tábora v Iži (Kuzmová 1997, 46, obr. 2; Kuzmová/Rajtár 1986, 368, obr. 9: 3, 11).

Podobné džbány tehlovočervenej farby so širším ústím tvarovaným do výlevky (resp. kanvice), aký sa našiel v hrobe 71 v Holiaroch (obr. 2: 8), patrili k pomerne bežnému sortimentu rímskej keramiky najmä v 2. až 3. stor. (Bónis 1942, 55, tab. XXIX: 16; XXX: 3). Takéto tvary sa produkovali aj v keramických centrách v Brigetiu (Bónis 1979, 116, 132, obr. 10: 6; 17: 5; 20: 4) a vkladali sa aj do hrobov na mnohých pohrebiskách (Delbó 2017, 42, 49, 61, tab. 5: 9, 13; 2020, 264, 266, obr. 1; 2: K7.2; 4: 1/K9). Vzhľadom na geografickú polohu pohrebiska v Holiaroch je pravdepodobné, že tento džbán pochádzal pôvodne z niektorého hrobu v tejto oblasti.

K charakteristickým keramickým prílohám v hroboch na mnohých pohrebiskách z neskororím-

skeho obdobia v Panónii patrila i kvalitná glazovaná keramika, pričom najčastejšie sa vyskytujúcim tvarom boli džbány. Začali sa objavovať v hroboch síce už v druhej tretine 4. stor., ale ich rozšírenie spadá prevažne až do druhej polovice, resp. až do jeho záveru a sčasti pretrváva aj do začiatku 5. stor. Vo väčšine to boli džbány s baňatým telom, zúženým hrdlom a jedným uchom, pripájajúcim sa na okraj alebo pod zhrubnutým či jednoducho profilovaným okrajom. Ich glazúra mala žltozelenú, zelenú, zelenohnedú, červenú alebo oranžovú farbu (Nádorfí 1992, 45–48, tab. I; II). Glazované džbány, podobných tvarov a vyhotovenia aký sa našiel v hrobe 224 na pohrebisku v Nových Zámkoch (obr. 1: 8; 2: 9), sú zastúpené aj v hrobových nálezoch z neskororímskeho obdobia v Brigetiu (Delbó 2020, 274, 275, obr. 6: 2/K6), takže by mohol pochádzať aj z tejto oblasti. Rovnako však nemožno vylúčiť jeho pôvod z niektorého z iných neskorootantských pohrebísk v Panónii.

Vzhľadom na geografickú polohu pohrebiska z obdobia avarského kaganátu v Obide je pravdepodobné, že štíhly džbán s úzkym hrdlom a prstencovitým okrajom z jemne plavenej hlíny žltej farby z hrobu 70 (obr. 1: 9; 2: 10) pochádza z niektorého rímskeho pohrebiska v severovýchodnej časti Panónie. Mohol by pochádzať i z neďalekej antickej Solvy (Ostrihom), či z pohrebiska v blízkosti kastela Cirpi (Dunabogdány), prípadne až z oblasti Aquinca.

LITERATÚRA

- Bónis 1942 – É. Bónis: *A császárkori edényművesség termekei Pannoniában (A terra sigillatákon kívül)* I. A korai császárkori anyaga – *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien (ausser den Sigillaten)* I. *Die Materialien der frühen Kaiserzeit*. *Dissertationes Pannonicae*. Ser. II, 20. Budapest 1942.
- Bónis 1975 – É. B. Bónis: *A Brigetioi katonaváros fazekastelepei – Die Töpfereien der Militärstadt von Brigetio*. *Folia Archaeologica* 26, 1975, 71–91.
- Bónis 1976 – É. B. Bónis: *Edényraktár a Brigetioi katonaváros fazekastelepén – Gefäßdepot im Töpferviertel von Brigetio*. *Folia Archaeologica* 27, 1976, 73–88.
- Bónis 1979 – É. B. Bónis: *Das Töpferviertel „Gerhát“ von Brigetio*. *Folia Archaeologica* 30, 1979, 99–155.
- Brukner 1981 – O. Brukner: *Rímska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*. *Dissertationes et Monographiae* 24. Beograd 1981.
- Budinský-Krička 1956 – V. Budinský-Krička: *Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tôni na Slovensku*. *Slovenská archeológia* 4, 1956, 5–131.
- Čilinská 1963 – Z. Čilinská: *Slovansko-avarské pohrebisko v Žitavskej Tôni*. *Slovenská Archeológia* 11, 1963, 87–107.
- Čilinská 1966 – Z. Čilinská: *Slawisch-avarisches Gräberfeld in Nové Zámky*. *Archaeologica Slovaca Monographiae*. Fontes 7. Bratislava 1966.
- Čilinská 1973 – Z. Čilinská: *Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce*. *Archaeologica Slovaca Monographiae*. Catalogi 5. Bratislava 1973.
- Delbó 2017 – G. G. Delbó: *A Brigetioi Jároka temető helyi készítésű kerámiamellékletei*. *Kuny Domokos Múzeum Közleményei* 23, 2017, 31–81.
- Delbó 2020 – G. G. Delbó: *Pottery production of the settlement complex of Brigetio*. *Dissertationes Archaeologicae* 3/8, 2020, 263–279.
DOI: <https://doi.org/10.17204/dissarch.2020.263>
- Eisner 1933 – J. Eisner: *Slovensko v pravěku*. *Práce Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě* 13. Bratislava 1933.
- Eisner 1947 – J. Eisner: *Slovensko v dobe kultúry hradištnej*. In: *Slovenské dejiny I*. Bratislava 1947, 120–158.
- Eisner 1952 – J. Eisner: *Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště*. Bratislava 1952.
- Fényes 2003 – G. Fényes: *Untersuchungen zur Keramikproduktion in Brigetio*. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 54, 2003, 101–163.
DOI: <https://doi.org/10.1556/aarch.54.2003.1-2.4>
- Fülep 1977 – F. Fülep: *Roman cemeteries on the territory of Pécs (Sopiana)*. *Fontes Archaeologici Hungariae*. Budapest 1977.
- Fülep 1984 – F. Fülep: *Sopiana. The History of Pécs during the Roman Era, and the Problem of the Continuity of the*

- Late Roman Population*. Archaeologia Hungarica 50. Budapest 1984.
- Garam 2002 – É. Garam: Ketten und Schlüssel in frühwarienszeitlichen Frauengräbern. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2002, 153–176.
- Garam 2003 – É. Garam: Avar kori fibulák. *Archaeologiai Értésítő* 128, 2003, 95–123.
- Gassner 1989 – V. Gassner: Gelbtonige Keramik aus datierten Fundkomplexen in Carnuntum. *Carnuntum Jahrbuch* 1989, 133–164.
- Gassner 1999 – V. Gassner: Gelbtonige Keramik. In: Ch. Ertel et al.: *Untersuchungen zu den Gräberfeldern in Carnuntum. Band I. Der archäologische Befund*. Der Römische Limes in Österreich 40. Wien 1999, 39–44.
- Gassner/Jilek/Sauer 1997 – V. Gassner/S. Jilek/R. Sauer: Der Töpferofen von Carnuntum. In: H. Stiglitz (Hrsg.): *Das Auxiliarkastell Carnuntum 1*. Forschungen 1977–1988. Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Institut 29. Wien 1997, 179–268.
- Hampel 1905 – J. Hampel: *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*. I–III. Braunschweig 1905.
- Hüssen/Rajtár 1994 – C. M. Hüssen/J. Rajtár: Zur Frage archäologischer Zeugnisse der Markomannenkriege in der Slowakei. In: H. Friesinger/A. Stuppner/J. Tejral (Hrsg.): *Markomannenkriege – Ursachen und Wirkungen*. VI. Internationales Symposium „Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet“. Wien 23.–26. November 1993. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 1. Brno 1994, 217–232.
- Kolník 1961 – T. Kolník: Nové pohrebiskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. *Archeologické rozhledy* 13, 1961, 822–854.
- Kolník/Rejholcová 1986 – T. Kolník/M. Rejholcová: Rímske reliqky na slovanských náleziskách a problém anticých tradícií u Slovanov. *Slovenská archeológia* 34, 1986, 343–356.
- Kolníková 1973 – E. Kolníková: K sekundárnemu používaniu rímskych mincí na Slovensku. *Numismatické listy* 28/5–6, 1973, 129–137.
- Komoróczy a i. 2020 – B. Komoróczy/J. Rajtár/M. Vlach/C.-M. Hüssen: A companion to the archaeological sources of Roman military interventions into the Germanic territory north of the Danube during the Marcomannic Wars. In: M. Erdrich/B. Komoróczy/P. Madejski/M. Vlach (eds.): *Marcomannic Wars and Antonine Plague. Selected essays on two disasters that shook the Roman World – Die Markomannenkriege und die Antoninische Pest*. *Ausgewählte Essays zu zwei Desastern, die das Römische Reich erschütterten*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 61 – Lubelskie materiały archeologiczne 17. Brno – Lublin 2020, 173–254.
- Kraskovská 1971 – L. Kraskovská: Laténske a rímske reliqky v slovansko-avarských hrobach na Slovensku. *Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university* E 16, 1971, 126–131.
- Kraskovská 1974 – L. Kraskovská: *Gerulata-Rusovce*. *Rímske pohrebisko I*. Fontes Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave 2. Bratislava 1974.
- Krekovič 1998 – E. Krekovič: *Römische Keramik aus Gerulata*. *Studia Archaeologica et Mediaevalia* 4. Bratislava 1998.
- Krekovič 2012 – E. Krekovič: Roman Pottery in the Migration Period. *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta* 42, 2012, 89–85.
- Kronberger 1997 – M. Kronberger: Ausgewähltes keramisches Fundmaterial aus stratifizierten Fundkomplexen. In: H. Stiglitz (Hrsg.): *Das Auxiliarkastell Carnuntum 1*. *Forschungen 1977–1988*. Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Institut 29. Wien 1997, 77–98.
- Kuzmová 1997 – K. Kuzmová: Pottery from the earth-and-timber fort at Iža, bridgehead of Brigetio. *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta* 35, 1997, 45–49.
- Kuzmová/Rajtár 1986 – K. Kuzmová/J. Rajtár: Anfänge des Römerlagers in Iža. *Archeologické rozhledy* 38, 1986, 358–377, 459–462.
- Mikl Curk 1976 – I. Mikl Curk: *Poetovio I*. Katalogi in monografije 13. Ljubljana 1976.
- Nádorfői 1992 – G. Nádorfői: Glasierte Keramik in den spät-römischen Gräberfeldern Pannoniens. In: Zs. Bánki/V. Csérményi (Hrsg.): *Glasierte Keramik in Pannonien*. Székesfehérvár 1992, 45–51.
- Petznek 1998 – B. Petznek: Römerzeitliche Gebrauchskeramik aus Carnuntum. Ausgrabungen des Bundesdenkmalamtes 1971 bis 1972. Teil 1. *Carnuntum Jahrbuch* 1997, 1998, 167–323.
- Pichlerová 1981 – M. Pichlerová: *Gerulata-Rusovce*. *Rímske pohrebisko II*. Fontes Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave 5. Bratislava 1981.
- Plešničar-Gec 1972 – L. Plešničar-Gec: *Severno emonsko grobišče – The Northern Necropolis of Emona*. Katalogi in monografije 8. Ljubljana 1972.
- Póczy 1956 – Sz. K. Póczy: Die Töpferwerkstätten von Aquincum. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 7, 1956, 73–138.
- Sötér 1895 – Á. Sötér: Ásatások a csunyi sírmezőn (Mosonyim.). *Archaeologiai Közlemények* 19, 1895, 87–115.
- Točík 1968 – A. Točík: *Slawisch-awarisches Gräberfeld in Ho-liare*. *Archaeologica Slovaca Monographiae*. Catalogi 1. Bratislava 1968.
- Trugly 1993 – A. Trugly: Gräberfeld aus der Zeit des Awarischen Reiches bei der Schiffswerft in Komárno II (1987–1989). *Slovenská archeológia* 41, 1993, 191–307.
- Turčan 2002 – V. Turčan: Niekoľko menších včasnostredovekých nálezov z juhozápadného Slovenska. *Zborník SNM* 96. *Archeológia* 12, 2002, 45–62.
- Turčan 2009 – V. Turčan: Nálezy z obdobia avarského kaganátu v zadunajskej časti Bratislavy. *Zborník SNM* 103. *Archeológia* 19, 2009, 165–170.
- Vámos 2002 – P. Vámos: Fazekasműhely az Aquincumi canabae dély részén. *Archaeologiai Értésítő* 127, 2002, 5–87.
- DOI: <https://doi.org/10.1556/archert.127.2002.1-2.1>
- Winter 1997 – H. Winter: *Awarische Grab- und Streufunde aus Ostösterreich*. *Ein Beitrag zur Siedlungsgeschichte*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalter Archäologie 4. Innsbruck 1997.
- Zábojník 1991 – J. Zábojník: Seriation von Gürtelbeschlaggarnituren aus dem Gebiet der Slowakei und Österreichs (Beitrag zur Chronologie der Zeit des Awarischen Kaganats). In: Z. Čilinská (red.): *K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku*. Nitra 1991, 219–321.
- Zábojník 2009a – J. Zábojník: Antike Münzen im Gebiet der Slowakei aus der Zeit des Awarischen Khaganats. In: M. Wołoszyn (ed.): *Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century*. Kraków 2009, 403–415.
- Zábojník 2009b – J. Zábojník: *Slovensko a avarský kaganát*. 2. vydanie. *Studia Archaeologica et Mediaevalia* 9. Bratislava 2009.

Zábojník 2019 – J. Zábojník: *Pohrebisko z obdobia avarského kaganátu v Obide*. Archaeologia Slovaca Monographiae. Fontes 26. Nitra 2019.

Zábojník/Varsík 2021 – J. Zábojník/V. Varsík: *Pohrebisko z obdobia avarského kaganátu vo Veľkom Mederí*. Archaeologia Slovaca Monographiae. Fontes 32. Nitra 2021.

NEPUBLIKOVANÉ PRAMENE

Chropovský/Hromada 1989 – B. Chropovský/J. Hromada: *Predbežná nálezová správa o výsledkoch archeologického výskumu kostrového pohrebiska zo 7.–8. storočia v Čataji*.

Nitra 1989. Výskumná správa 12665/90. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.

Rukopis prijatý 19. 4. 2022

Translated by Michal Holeščák

PhDr. Ján Rajtár, CSc.
Acheologický ústav SAV, v. v. i.
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
jan.rajtár@savba.sk

doc. PhDr. Jozef Zábojník, CSc.
Acheologický ústav SAV, v. v. i.
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
jozef.zabojnik@savba.sk

Finds of Roman-Provincial Ceramics in Graves from the Period of the Avar Kaganate in Slovakia

Ján Rajtár – Jozef Zábojník

SUMMARY

The occurrence of relics from the Roman era in graves from the period of the Avar Khaganate is not an exceptional phenomenon. They were often found in graves in burial grounds from this period in the former territory of the Roman province of Pannonia. Some of these burials were located near or even directly on the sites of former ancient centres. Mostly, small metal objects were found, such as buckles, fragments of ceramics known as terra sigillata, various fittings, keys, spurs, etc., which rarely served their original purpose, rather they acquired the meaning of a talisman or amulet with a protective function.

Special objects of Roman-provincial origin in graves from the period of the Avar Khaganate include ceramic vessels. E. Krekovič (2012, 90–95) devoted a short study to the findings of such vessels in graves from the time of migration of peoples, including the period of the Avar Khaganate in the Carpathian Basin. He listed 11 vessels from four burial sites in the list of such items from the territory of Slovakia. In it, he stated very briefly that, in comparison with the earlier period of the migration of peoples, in the

graves from the period of the Avar Khaganate, tall and slender jugs made of fine yellow pottery from the early Roman period are represented to a greater extent than later glazed vessels. He reasonably assumed that these 300–500 year old vessels were acquired by the Avars apparently by robbing Roman graves in Pannonia. Apparently, they deliberately chose among them the shapes of jugs that were popular with them, which they then placed as alms in the graves of their deceased.

Today, a total of 12 specimens from six burial sites are known from the territory of Slovakia. This study presents not only photographs, but also drawings of the vessels that the authors managed to obtain (Fig. 1; 2). In all cases, these are exclusively jugs, i.e. containers intended for filling, pouring, or fluid retention. They are mostly slender egg-shaped specimen made of finely floated, well-fired clay of yellow or orange-yellow color with a narrow neck, with a slightly or only slightly open mouth, a straight, widened edge and one ear. They are very similar in shape, even identical, and mostly differ from each other only in size or volume.

Guided by the effort to refine the chronological position of the mentioned findings, the authors present the following study. It includes a complete catalog of findings compiled in alphabetical order with relevant literature.

In most cases, these are completely preserved whole containers, only a few of them are damaged or some parts are missing, e.g. mouth, edge or ears. However, it is possible that they were damaged only during the excavation of the burials, and then some parts that were broken off and are missing today could have been simply overlooked. It is very likely that during the burials of their deceased, the mourners put them in the graves whole and undamaged. Apparently, there was only one way to get to such whole vessels, several hundred years old at that time, and that was by excavating and robbing the inventories of older graves from Roman period.

Ceramic vessels in the shape of jugs originate in the Mediterranean region. They reached the area of the Central Danube region with the originally Latin culture, but also other provinces, only after their occupation with the arrival

Fig. 1. Roman-provincial ceramic vessels in graves from the period of the Avar Khaganate in Slovakia. 1 – Bratislava-Čunovo; 2–6 – Bratislava-Devínska Nová Ves I (2 – grave 77; 3 – grave 100; 4 – grave 302A; 5 – grave 401; 6 – grave 709); 7 – Čataj I, grave 251; 8 – Nové Zámky I, grave 224; 9 – Obid I, grave 70; 10 – Radvaň nad Dunajom-Žitava I, grave XLI (drawing Ž. Nagyová).

and operation of the Romans. In the southern parts of the province of Pannonia, jugs made of yellow or brick-red clay already appear in relatively early graves from the 1st c. AD, but they occurred more often in the 2nd c. AD.

The most numerous are specimens from the burial ground in Devínska Nová Ves I (seven specimen). Rest of the burial grounds contained only a single specimen dated to the Roman period.

The authors believe that the mentioned vessels, which mostly date back to the early Roman period, come from robbed graves, or tombs primarily in the territory of such centers as Carnuntum, Gerulata, or Brigetio. From the overview of finds with the occurrence of ceramics from the Roman period, it follows that they are found in graves regardless of the age and gender of the buried. Also, their position in the burial pit is similar to the placement of ancient ceramics in graves. The appearance of Roman-era ceramics in graves from the Avar Khaganate period is a significant phenomenon. It is similar to storing the so-called antique objects, having rather the function of a kind of amulet, or antique object.

Fig. 2. Roman-provincial ceramic vessels in graves from the period of the Avar Khaganate in Slovakia. 1–6 – Bratislava-Devínska Nová Ves I (1 – grave 77; 2 – grave 100; 3 – grave 228; 4 – grave 709; 5a, 5b – grave 302A; 6 – grave 401); 7 – Čataj I, grave 251; 8 – Holiare, grave 71; 9 – Nové Zámky I, grave 224; 10 – Obid I, grave 70; 11 – Radvaň nad Dunajom-Žitava I, grave XLI (3; 5b – after *Eisner 1952*, fig. 77: 1; 78: 3; 8 – after *Točík 1968*, pl. XXXIII: 16; other photos – P. Červeň).